

II. András király (1205–1235)

A Bánk bán királya

II. András 1176-ban született, III. Béla és Chatillon Anna másodszületett fia volt. Apja 1188-ban a halicsi fejedelemség trónjára segítette. 1190-ben az oroszok elűzték az ország éléről, és újra a magyar udvarban élt. Apja halála után nagyobb testvére, Imrére hagyta Magyarország trónját, míg Andrásra várakat, birtokokat és sok pénzt hagyott, hogy be nem teljesített fogadalmát, a szentföldi hadjáratot megvalósítsa.

András azonban befolyása erősítésére használta vagyionát, így hívei tanácsára 1197-ben megtámadta bátyját a szlavóniai Macsek városánál, ahol győzelmet aratott. Katonai sikere után a herceg a hatalom megszerzését követelte a királytól. Az uralkodó kénytelen volt átadni Andrásnak Magyarország délnyugati részét, mellyel együtt járt a dalmát-horvát hercegi cím is.

1198. március 31-én András visszaverte a Magyarországot délről támadó szerbeket, és elment a Hum és Ráma hercege címet is. Területein úgy uralkodott, mintha király lett volna: adót szedett, pénzt veretett. Ezután ismét megtámadta Imrét a királyi trón megszerzéséért, de a rádi ütközetben alulmaradt, és VI. Lipót stájer és osztrák herceghez menekült. A pápának 1200-ban sikerült a testvéreket kibékíteni: András visszakapta korábbi területeit, de jóval jelentéktlenebb hatásköröket kapott. Ekkor vette feleségül Gertrúdot, IV. Andechsi isztriai és krajinai őgróf és merániai herceg leányát.

Ebből a házasságából öt gyermek született. 1203-ban Mária, 1206-ban a későbbi IV. Béla király, 1207-ben a későbbi Szent Erzsébet, 1208-ban Kálmán és 1210-ben András.

Bár Imre király Horvátországot és Dalmáciát átengedte az öccsének, Endre mégis a magyar korona megszerzésére törekedett. A lázadásra akkor derült fény, amikor Imre megszerezte Boleszló váci püspöktől az összeesküvők levelezését. Ekkor ismét fegyveres harcra került sor kettőjük között. András seregében apósa és felesége révén sok német katona volt, akik a vesztes csata után a herceggel együtt osztrák területre menekültek. Imre elmozdította az ellene fordult nádorispánt is, mire Elvin váradi püspök kiközösítette a királyt. Imre királyt András herceggel III. Ince pápa békítette ki. Az egyházi közbelépése politikai érdeket takart, mivel célja egy új keresztes hadjárat elindítása volt. András azonban a tolvábiakban sem mondott le a magyar korona megszerzésének szándékáról. Amikor Imre királynak Konstanz hercegnőtől, az aragóniai király lányától fia született, ismét sereget gyűjtött a király ellen. 1203 októberében a király Varasd közelében találkozott öccsével. Imre egy szál pálcával ment át András táborá-

ba, és királyi tekintélyével érte el, hogy a lázadó öccsét bántatlanul a saját emberei közé cibálja és foglyul ejtse. Ezután András Keve várába zárta, s annak feleségét, Gertrúdot pedig hazaküldte. András 1204-ben kiszabadult fogságából. A haldokló Imre András tette meg fia gyámjának és az ország kormányzójának. Imre 1204 szeptemberében bekövetkezett halála után András kormányzó jogkörét arra használta fel, hogy az özvegy királyné javait megszerezze. Emiatt Imre felesége a gyermek királlyal és koronával VI. Lipót osztrák herceghez menekült, aki Imre ellensége volt. III. Lászlónak, Imre király kiskorú fiának 1205-ben bekövetkezett halálával András számára szabaddá vált a korona megszerzésének a lehetősége. 1205. május 29-én Magyarország királyává koronázták.

II. András uralkodásának első szakasza

II. András már 1205-ben hadjáratot vezetett Halicsba. Győzelme után biztosította a trónt a gyermek Danyil Romanovics számára. Ezzel párhuzamosan felvette Halics (Galícia) és Lodóméria (Volhínia) királyának címét.

A király belpolitikája legjellemzőbben a birtokpolitikában nyilvánult meg, ami az uralkodói birtokok mértéktelen eladományozását jelentette. Egyik legnagyobb adományozására uralkodásának hatodik esztendejében került sor. 1211-ben a kunok elleni védelem céljából a magyar király a Barcaságba telepítette a német lovagrendet, és a kiváltságok maximumával látta el. Vezető egyházi és világi személyek kaptak birtokadományokat hűségük és szolgálataik elismeréseként. Uralkodásának kezdetén vezetett tisztségekbe – Gertrúd királyné jelentős befolyásának köszönhetően – a Meráni-család tagjai és rokonai kerültek.

A királyi birtokok eladományozása II. András személyén túlmenően is törvényszerű jelenség volt. A folyamat már a 11-12. századokban érzékelhető volt, de II. Andrásig az eladományozott udvarnokföldeket pótolni tudta a peremterületek felé terjeszkedő magyar állam birtokgyarapodása. II. András király már nem rendelkezett ilyen lehetőséggel, s ezért nyúlt a vár-birtokokhoz. Várakat, egész vármegyéket adományozott, azok jövedelmeivel

együtt, főként német híveinek. Sőt, befolyását latba vetve elérte a pápánál, hogy Gertrúd testvérét, Bertoldot tegye meg kalocsai érseknek.

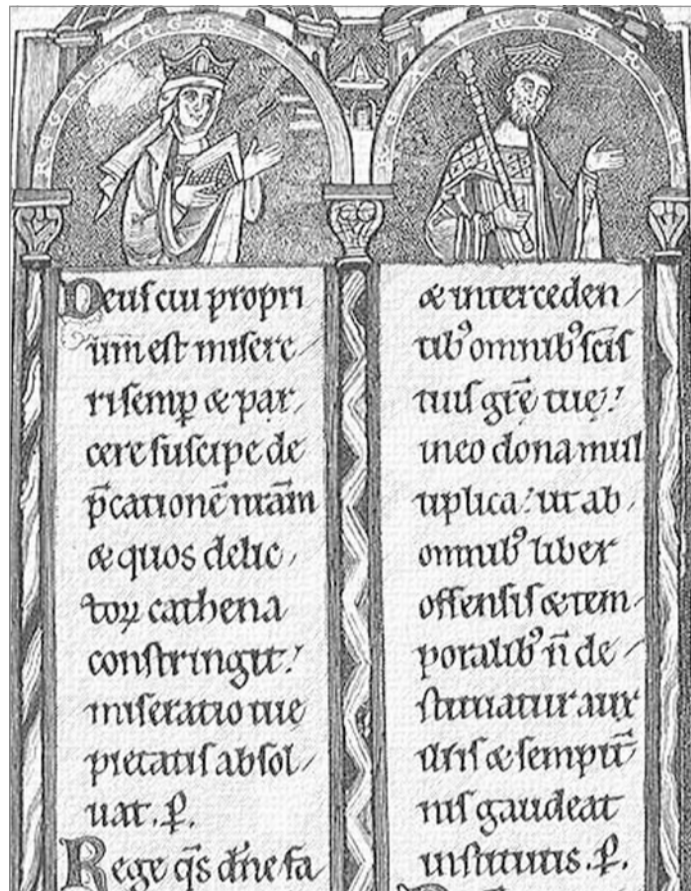
A merániaiak térnyerése mind a gazdasági, mind a politikai életben a magyar főurak elégedetlenségét vonta maga után. Az összeesküvés élén Péter ispán, Bánk bán és Bánk veje, Simon állt, akik támogatóként szerették volna megnyerni ügyüknek János, esztergomi érseket is. Az érsek azonban óvatosságot tartva kétértelmű levelet küldött nekik. 1213. szeptember 28-án fényűző ünnepségre készültek a pilisi erdőben. Az ország királynéja, Gertrúd ez alkalommal VI. Lipót ausztriai herceget látta vendégül. A királyné távol volt a jól őrzött királyi vártól. Férje, II. András ismét Halics (Galícia) elleni hadjáratát indult. Minden kedvező feltétel biztosítva volt ahhoz, hogy az összeesküvést tervező magyar urak megtámadják a népszerűtlen királynét. A merénylet végrehajtásának pontos részletei nem ismertek: az uralkodó feleségét vagy megfojtották a hálószobájában, vagy kardélre hányták a sátrában. Igazi mézszárlást rendeztek. A lázadás során a királynén kívül kíséretének számos tagját meggyilkolták. Lipót herceg és Gertrúd testvérei csak nagy nehézségek árán tudtak elmene-külni. A történelmi emlékezet a királyné gyilkosának személyét Bánk bánnal azonosította. Erre egyértelmű bizonyítékot azonban nem találtak a történészek.

Gertrúd megölésének vélhető oka András és felesége németbarát politikájával szembeni ellenszenv volt.

II. András király a merénylet és szeretett felesége meggyilkolásának hírére visszafordult, és törvényt ült az összeesküvők fölött. A királyi családot ért sérelem ellenére, a felelősségre vonásnál szokatlanul enyhe ítélet született: csak a királyné megölésében kulcsszerepet vállaló Péter ispánt (Petur bánt) húzatta karóba a király, a többiek kegyelmet nyertek. Bánk bán például később is fontos tisztséget töltött be András király udvarában. Az uralkodó enyhe ítélete jelzi a merénylet körülményeit és okait, ami vélhetően nem Bánk bán – ekkor már a valóságban idős – feleségének meggyalázása volt, hanem az összeesküvők elégedetlensége II. András király és felesége németbarát politikájával szemben.

Bánk bán története Heltai Gáspár krónikájában

Amikor II. András király keresztes hadjáratra indult, egy Bánk bán nevű jeles férfit hátrahagyott, hogy az egész országra gondot viseljen. Még

II. András és neje, Gertrúd arcképeivel ellátott kódexlap

a királyné asszony udvarát is Bánk bánra bízta.

Ott volt a királyné asszony udvarában Bánk bán felesége is, akivel a királyné asszony szívesen nyájaskodott, mert igen szép és jámbor asszony volt.

A királyné asszony Németországból elhívatta az öccsét, Ottó herceget, hogy vigasztalja őt, amíg az ura távol lesz. Ottó herceg pedig gyakran társalkodott Bánk bán feleségével, és úgy megszerette, hogy majd meghalt érte. Mondta is a néjének:

Édes néném, én meghalok miatta.

De Gertrúd királyné asszony erre azt felelte:

Ne halj meg, édes öcsém, majd megtaláljuk annak a módját.

Meg is találták. A királyné asszony egyszer elhívta Bánk bán feleségét egy rejtékházba, ott már várta őket Ottó herceg. Akkor a királyné asszony a rejtékházból kijött, úgyhogy csak ketten maradtak a házban.

Bánk bán jámbor és szemérmes felesége sokáig oltalmazta a jámborságát, mégis végül a királyné öccse erőszakot tett rajta.

A szegény asszony először elhallgatta ezt a gonosz szót. De egynéhány nap múlva sirni kezdett, és azt mondta Bánk bánnak:

Engemet a királyné asszony mellé adtál, de az engemet az kesének ejtett csalárdsággal. Ihol vagyok, szerelmemes uram! Vagy megversz, vagy megölsz, szabad vagy véle, mert erőszakot tett rajtam.

Bánk bán nagy haragra gerjedt, de mégis vigasztalni kezdte a feleségét. Kérte az asszonyt, hogy vesztig maradjon, senki-nek erről ne szóljon, mert ő majd mind a kettőjükért bosszút áll.

Ezt a szörnyű sérelmet Bánk bán semmiképpen sem tühre-

te. Másnap bement a királyné asszony szobájába, mintha szólni akarna vele, de kirántotta a hegyes tört, és azzal a királyné asszonyt általütötte.

Amikor a véres törrel kijött, azt mondta az udvarbélieknek:

Gertrúd megcsalta a feleségemet, és az öccsének hajtotta. Én ezért megöltem. Még ma egynéhány úrral a király után indulok Konstantinápolyba: ám önmagam a kezébe megyek, tegyen ő törvényt felőlem.

Amikor ezt az udvarbéliék meghallották, mindnyájan lecsendesedtek.

Bánk bán nemsokára ott állott a király színe előtt, és azt mondta a királynak:

Felséges király! Tehozzád jöttem, mert tudom, hogy igaz bíró vagy. A te igaz ítélteledből akarok élni vagy halni. Ihol, felséges uram, a véres tör, amellyel Gertrúdot megöltem. Ha igazságtalanul cselekedtem, ugyanezzel ölj meg, mindjárt, de ha igazságosan öltem meg őt: könyörgök felségednek, ments meg engemet. Hadd lássa mindenki, nemhiába hoztam ide a fejemet, a te igaz ítélteled elébe. Ihol vagyok!

A király nagy állhatatossággal végighallgatta Bánk bán beszédét, és közben ingyen semmiben sem változott meg az arca. Azt mondta:

–Bánk bán! Bizom a te hűségben. Térj vissza hamar az országba, és híven járj el a tisztedben, amit rád bízam. Ezt a mi keresztes hadunkat nem szabad késleltetni semmi törvénytétellel. Amikor Magyarországra visszatérek, törvényt teszek felőled.

Ezt mondta a király. Ezekkel a szavakkal Bánk bánt haza bocsátotta, maga pedig a sereggel tengerre szállt